

A verselés és a szóhasználat varázslatában

Tomaji Attila¹ versei a folyó hangjának, hangfolyamoknak, és folyóhangoknak az asszociációi, melyben a költő személyes legendája szép, veszélyes és megérthető kompozícióvá alakul.

A *Poros párdúc* ciklusban felidéző jelleggel emlékeznek a gyerekkorban történetek pontos részleteire, az egykor voltra, és fájdalommal ír az elmúlásról. Szövege kifejezi: „Futásban élek / hosszútávban, arany Metszésben, sehol se maradásban, / ugyan mit mondhatnék a valóságról, ha sose látam. [...] A közlőről nézett, időtlenített tér csendes alakzatai” (*Tékozló*) rajzolódna elénk. Evilági létezése végén a keresett-vágyott állapot részben elhozza a kiteljesedést, ami Kosztolányi Dezső *Boldogság* című novelláját idézi fel, és Tomaji is folyamatosan kérdezi-kutatja az élet értelmét, rejtett vagy felszíni boldogságának körvonalát, mely „talán nem is egyéb, mint a szenvedés hiánya” (Esti Kornél²). Mindez a gyerekkorra és felnőttlétre is érvényes, az én megteremt egy sajátos boldogságot. Az álmodást megtanulja a vér, a szobák, a környezet szagának ismeretében, amelyre a tárgyi és érzésekkel társított szimbolika (vargabéles, homok, tollpihe, dinnye, lavór, tükör), épületek, szagok és színek asszociációja is felépül. A felidézhető és az elmúlt kettősségében, a föld és az ég kettősségében, ahol egyik a másik nélkül nem létezhet („Föld akart lenni, meg ég, főleg ég, hogy kitisztuljon / belőle a világ, ami sár [...]” *Apacsok*).

Ebben a létállapotban eljut a szabadság egy konkrét fajtájához, és itt lezáratlanság alakul ki, a jövőtől való félelem, mely áthatja a verseket. Tartózkodás, kérdések és belső dilemmák sora képződik, a jövő elgondolhatatlan vagy vállalhatatlan lesz. Fokozatosan elszigetelődik az én, folyamatban, mozdulatban lévő cselekményeket idéz fel filmszerűen. Az elidegenedés és elszigetelődés a halálközeliséget is magával vonja a hábo-

¹ Korábban megjelent *Pentimento* (Fekete Sas, 2019) című kötetében is hasonló a versek világa. Báthori Csaba fogalmazza meg a *Pentimento*-hoz: „a költészetet ősidőktől talányos jövő időkhöz egyetlen szellem írja, amely számtalan változatban dereng át a világon, de soha nem ragad meg efemer jeleknél, hanem azt keresi, ami végleges és végtelen. Tomaji Attila időtlen merülése [...] archaikus alapokat megidéző gesztusrendje ritka higgadtságot áraszt: fátyolos-elégikus hangon fedezi fel és őriz meg egy-egy pillanatra a versben életének emlékezetben hullámló alapudását, és rendületlenül tudja, hogy minden egyszerű, ami örök. [...] Az ő égi világa sötét tiszta földi fényekből szövődik (lépten-nyomon Rilke jut eszünkbe olvasás közben), és kedvenc tündér eszményeit nem a világ néhány pontján keresi, hiszen immár mindenütt észlelni képes – olyan erővel szól, mint aki egyszer s mindenkorra megtalálta a belső forrást [...]”

² Kosztolányi Dezső: *Boldogság*. In: Uő: Esti Kornél kalandjai, 1932. „A boldogság csak ilyen. Mindig rendkívüli szenvedés tövében terem meg, s éppoly rendkívüli, mint az a szenvedés, mely hirtelenül elmúlik. De nem tart sokáig, mert megszokjuk. Csak átmenet, közbjáték. Talán nem is egyéb, mint a szenvedés hiánya.” Magyar Elektronikus Könyvtár, <https://mek.oszk.hu/00700/00745/00745.htm>

rú közvetett megjelenésével, ahol „szorongó tárgyak között” (*A kisleány*) élt, és „teljes testével sorsa felé fordult” (*Apacsok*). Indiánlelke motiválja tovább. Maga az élet, amire ez az én ráeszmél, a történelemmel, természetel, betegségekkel, biológiával, állatokkal és emberekkel vegyes környezet. Ebben a közegben: „valaki útra vált belőle, levált arról a sok-sok énről, / aki addig volt, onnantól van neki is neve, de az titkos, ti / nem tudjátok, az az ő igazi nagy neve, romolhatatlan / papírra írva lapul Isten mándlijának zsebében, s ha kérdezitek, / ki is ő, azt feleli, mindig az, amivé majdan válik –” (*Apacsok*). Isten zsebében (kezében) a neve, stabil(izálódó) identitása. Az élet és halál (fiatalság és elmúlás összefonódása) erőteljes szimbolikus háttérben az ember „aznap / született srác”, aki „már friss halottként szállt el a semmibe” (*A Moszkva tér*).

Tomaji jelenetei filmszerű, kamerával körbefogott megfigyelések. Szembenéz(nek) a karakter(ek) saját múltjukkal, életükkel, harcaikkal, örömeikkel és bánataikkal. A másik ember maga is egy kamera(jellegű entitás), amelybe bele lehet látni, és ott szétnézni, vele és általa szemlélni a világot. A rögzítés jegyében fogalmazza meg Tomaji: „fényképezzünk / ismeretlen arcokat a felhők árnyéka alatt” (*A Moszkva tér*), ismétlések használatával (például azokkal a sorokkal, melyeket az adott versben megismétel: „honnan is tudhatta volna” *A gyerek*; „Lement a boltba, eltelt tíz perc” *Szerelem*; „Emlékszem” *Majd nem emlékezem*). A látás és láttatás kettősében az én megvallja: „Romló látásom kifelé, ez az ára annak, / hogy pontosul a kép, és mintha örök lenne, / bár semmi sem az, még az űrszél sem” (*Lévisz, kora ősz*). A homályos (*A Moszkva tér*) és a romló (*Lévisz, kora ősz*) látás a jelenben megélt látásproblémákat ábrázolja, szimbolikus és fizikai értelemben is, a mindennapi élettel és a körülményekkel kapcsolatos problémákat (*Cirkusz*), moralitást, nyugtalanító helyzeteket és eseményeket, valamint a megélt emlékek elhalványulását. Önvallomás jelleggel tárja fel világát: „nem jöttem, csak lettem. Álmodtak már velem / sokan, századokon át. Én nem álmodom senkivel, / sose törtem meg az álmok falát. Magam vagyok / magamban, szirmaim pillák, héjam alatt nem / vergődik a tört idő, egy kép vagyok, tárgy, rég / kihűlt, mégis izzó világok látója [...] elvirult arcodat / én látom utoljára, megmutatom magam üres szemednek, / őrzöm bomlásod s álmodlak tovább, mert rózsa vagyok, / a rózsa.” (*Hübrisz*).

Az én hangja, személye kitekint az amerikai, tengerentúli, illetve nyugati világ felé is („egész nap szólt az It’s a Hard Rain’s A-Gonna Fall, első saját halottunkért” *A Moszkva tér*). Budapest – mint városi közeg Közép-Kelet-Európában, a maga ikonjaival, mint Cseh Tamás vagy Tandori Dezső – „nem egy hely, hanem / egy állapot” (*A Moszkva tér*), benne a gyerekkortól felnőttkorig minden fontosabb állomással, valamint az önábrázolással (*Maréknyi apró*) együtt. Ezek a történetek epikus jelleggel megírt versek, balladának vagy kisregénynek is tekinthetők, bennük

a közösen megélt eseményekkel. A személynevek használata (Berkes, Hajnóczyné) inkább általános személytelenséget mutat fel (*A Moszkva tér, Cigányfiú*). A közösen megélt eseményekben a részletek a fiatalságon belül maradnak, az italozások, barátok, beszélgetések („mentünk elnyútn, / kétségbeesve” *A Moszkva tér*) mind a halhatatlanság szimbólumai lesznek: „Tandori [...] csak felismerte s félt az örvényt, ami erősebb nála, / s próbálta kicselezni démonjait, szorongásait [...] s kilovagolt belőle a halál, ezért nem írta meg soha, / amit pedig csak ő írhatott volna meg” (*A Moszkva tér*). A sokszor mindent átható kétségbeesés kihat az énré és a környezetére: „És sírtak az eltévedt tárgyak, mert az egyik kéz / nem találta a másikat. A fogak féltek, üregükben / elszakadtak a gyulladt gyökerek. Szürke lett az őskék. / Elforgott fölül a nap. Madarak hulltak röptükben.” (*Mitévők legyünk*, Pentimento, 2019, 87). A legendában, történetekben „köpéssé sűrűsödött össze szánkban a kába / sors, és a hétköznapiak” (*A Moszkva tér*), és a költő befejezésképpen mesévé formálva az emlékeket, így zárja le a budapesti múltat: „aztán történt, ami történt, volt is, meg nem is, aki / nem hiszi, annak nincs is hite” (*A Moszkva tér*).

Az én életében *Sára* személyét különleges Szent Grákként is el lehet gondolni, a költőt ekként szólítja meg: „véremlen rohad a végzetem, akkor jöttél, / hogy gyönyörű és halálos gyerekkoromból végleg kinőjek, s életre teremtsz, s csak később, sokkal / később érttettem meg, te szültél engem [...]” (*Sára*). Jelképezi mindez a krisztusi ént, és vele a gyermeket, a Grátt, a leszármazottat, Krisztus szubjektív követését, vagy éppen elhagyását, elkerülését, amelyet a „rózsabokrok, tövistelenek” (*Fiaim, lányaim*) szimbolikája is kifejezhet. A gyermek, őt magát („te szültél engem”) prófétává, tanítványá emeli, és a költő egyszerre hordozza a krisztusi ént, válik önmaga követőjévé, jelképévé, vándorrá is. Az édesanya alakja (*Anyám, Még mindig anyámról*) hasonlóképpen stabil és fontos pozícióba kerül. „De a meleg, amit tőle kaptam, / táplálgat odaát is, s ahogy itt a / madarat egy-két vékony ág is tartja, / felröpít, ha végre ellobbantam –” (*Anyám*). Emellett megmarad a súlyosabb dekadencia is (*Trauma*), ahol a szürreális (tengeri és természeti) terek váltják egymást, Tomaji megfogalmazásában az én rohan egyik térből a másikba, „önmagába ájult emlékezet bozótosában, a szűkülő / ég homloka alatt, mielőtt széthull minden s kilobban [...] suttogni csak, soha már, soha többé és örökre –” (*Trauma*). A gyermek és a szülők tükrök, visszaverődnek őbenne, az életében, az emlékekben. A befelé és kifelé látás és élés egyszerre nyomaszt és felszabadít.

A felidézés, a létezés megismert életszépségei és a halál egymás mellett létezik az idő nélküli állapotban. „Az ég arcára / gondolk, a szélbe temettek porára, az elhurcolt más / nyelvűek jajsavára, akik a nekik idegenbe hoztak hazát, / s egy fiúra, mikor apjának azt mondja: *mindig a világúrben / vagyunk [...]*” (*Kálmor*) A világúr a semmi, a lét és a minden, a

történelem és a jelen kapcsolata. Itt a kilátástalanság és a látás nélküliség állapotában találja magát az én. Ami elmúlt, azt már csak az elme idézheti fel, de fizikai értelemben már nem látható: „aki feledte a perspektívát, hogy minden egy szinten legyen, ahogy itt is az erdőn, együtt látni a fák közt a hegyet [...]” (*Kámor*). A mindig gyönyörű, és mindig változó természet hozza az „egyforma napokat és / sokféle éjszakát, a föld arcára hajolt eget, itt találkozik / a Duna a tükörbe lógó fákkal, fénnel teli parttal [...] de erősebb a vonzás, hazaérni a vízbe, csak az / ember lépett ki végleg a sodrásból, maradni akar, de / elvágynak [...] saját / látszatával keveredik s mások sötét porával” (*Otthon*). A természettel és a történelemmel összeolvadva alkotja meg a sokféleség, a teremtés és az elmúlás körét, világmintázatát. Teremtésében Isten és az anyag egy az emberrel magával is. Egyszerre tartozik hozzá a szépség és az iszonyat, a személyes és kollektív pusztulás köre: „mégis árnyak szemét keresed, kigúnyolt árnyakét, / becsületét, barátságét, a gyöngék, percben teremtettek / árnyait, keze vagy, szeme a formát hasító akaratra, torzók közé hatolsz, feltöltödsz a lélekekkel, szakadoznak, / s visszafejlődnek [...]” (*Otthon*)

A látó szerepében van és marad (egyik szám első, második és harmadik személyben is láttatja önmagát), beszél és számonkér önmagától (*Hübrisz*), emlékezik és látja a jelent, régmúltat, és egzisztenciája nem sérül, nem kerül rossz pozícióba. Az ember teljessége, tökéletessége a maga torzóságában, torzultságában is jelen van, a költő összehasonlító jelleggel fogalmazza meg önmaga és a látott egymásnak ellenszegülő voltát, a múlt és jelen ismeretében, képében, megtapasztalásában: „s csak bámulom, hogy a torzó is /a teljesség villanása, se több, se kevesebb, mint amit / remélhetek [...] jó elhagyni a lélek káoszát, a / szavaktól nehéz szobát, lélegezni csak, míg lehet [...]” (*Rozi*). A szöveg romantikus-szimbolista vízióvá alakulva magyarázza el (próbálja képivé tenni) a belső tereket: „csont és csönd, s azok a keserű, végig járt, ragyogó / ösvények –” (*Rozi*). Az emberi lét szenvedései és örömei fogják össze a korszakokat, ahol elfolyik végül a pillanat, a hang és a szó, amelyek valahol máshol, megragadatlanul maradnak magukra, a költővel együtt, „míg csont marad belőle s néhány hajcsomó” (Radnóti Miklós: *Tétova óda*). Tomajnál a teremtés gesztusa a szavakban és a költészetben körvonalazódik: „mert folyik csendesen, szenttelen, sose izgatottan, / s nem ismeri bűneid, nem ismeri a szerelmet [...] vízre írt nevedet, öngyulladásba fült versedet, / nem ismeri a port, a fákat, a sírást, az életed, / s nem nézi a benned áramló, kifulladásztott képeket [...] hogy mi marad itt, ha végre te is vízre szállsz, posztumusz” (*Duna*). Tomaji megosztja az érzést, „az égre írnék, ha minden összetört” (Radnóti Miklós: *Negyedik ecloga*). Párhuzamba állítható a Dunának, mint elnyelő közegnek a megformálásával. A vízbe merülés, elnyelés és elnyeletés (*Duna*, *Fekete arc*) az arcok, nevek nélküli lények, entitások, emberek misztikus jelenlétét is sugallják, „távolodó, messze

inaló sorsba” (*Duna*) fojtva az emléket, az egykor jelen lévő dolog vagy személy felidézését, mely „hiába van újra itt, ha egyszer nem tért vissza soha” (*Duna*).

Tomaji szövegeiben a lélektől való eltávolodás egyre mélyebbre jut. József Attilát felidézve, Tomajinál is „kihülőben lévő szerelem / még langyos tetemét a hátsó polcra tette [...] a / bőr felszínén fáradt árnyékok futnak ide-oda, míg / árkot nem vésnek a testbe [...] de a szív, emlékszel, kis teste hangtalan vacog, / mivel csak egy izomcsomó, hogyan is érthetné, mi / történik, nem hiányzik neki a szerelem, löki a vért / tovább gyanútlanul, mintha jobb dolga nem is akadna, / az arcpírt is ő okozza, nem a másik vágyott hangja [...] a forró / könnyek is a félig víznemű, gömbbe ágyazott porózus / telepből folynak, nincs lélek tükre, csak szemcsatorna” (*Ősz és szerelem*)³. Egyszerre szelíd és izzó énje felismeri a természetben meglátott és megérezett többlet, az élőlények és az ember között felfedezett kölcsönhatás fontosságát. Ezt az észrevételt, felfedezést saját szellemi és lelki épülésére fordítja, a Másik és önmaga stabil jelenlétével együtt fogadja magába. (*Madárhálál, Szajkó, Szeretők*). A *Körkörös kertek* ciklusban folytatódik az emlékezés, de közelebbi a kölcsönhatás a Másikkal, a felnőtt ember kőkemény és őszinte felismeréseinek birtokában. Önmagát és egy Másikat egyszerre megkettőzve kérdezi: „Ki vagy te? Mára felzabáltad életem [...] Ki vagy te, ki sebes időmbe mérgeket / csorgattál, hogy különös dalokat növesszen / hogy csodáljam fényt ivó sötét szépségedet [...] Szólitgatlak most is, de nem tudom neved. / Egy ismeretlen nyelv betűi ragyognak / ott elolvasom, ha majd halott leszek.” (*Szólitgatlak*).

A világhoz Isten („isten”) meghatározhatatlan minősége társul, ahová „rettegő / madarak viszik csőrükben a halált visszaadni [...]” (*Visszaadni Istennek*). Verselése átalakul, akárcsak az emberek, és nem „beszélhet a száj tele szavakkal: fuldokol, / öklendezik inkább” (*Hübrisz*). Igazság- és boldogságkeresése zárt, korlátozott térben és időben (szubjektív dimenzióban) valósul(hat) meg: „Hol a keserves istenben van az, ami / miatt éltem én is, mint a szarvasok. / nem marad utánam semmi, se valami / csak betelt jóslatok. Meg a csillagok.” (*Semmi és valami*). A világ alakulása az emberen múlik, mutat rá Tomaji, mert „istenből van az ember” (*Új évezred*), és olyan világban van jelen, ahol „Üres pohár röpül a víz fölé, sose esik le. / Halálig tart a születés. Szelíd gabonát / darál egy gazdátlan sötét malom, kerék / surrog, s füttyüli a világ eszelős dallamát –” (*Délutánok*). Saját életének halmazállapotában „meglátja / a víz felett suhanó fényalakokat” (*Ha emlékezne*), amit csak kevesen, és csak a belső látással képesek érzékelni. Itt Kosztolányi Dezsőével rokon a verselése: „Olyan sokáig / bámultam az égbolt gazdag csodáit” Kosztolányi Dezső: *Hajnali részegség*) Az én egyszerre szól önmagához és egy látható-láthatatlan Másikhoz

³ Továbbá „közeli rokona Rilkének, Pilinszkynek, Dobai Péternek, ugyanabból a perspektívából beszél.” Györfly Ákos fülszövege a Folyóhanghoz.

(„Elmondanám ezt néked. Ha nem unná.” Kosztolányi Dezső: *Hajnali részegség*), Kosztolányi versének kettős megszólítójához, narrátorához hasonlóan: „Hullám verte bordáidat mind megszámlálom, / beszélek hozzád, míg bőröd átszakad / s szíved sűrű árnyéka a nap elé szalad: / még forró helyére magamat tetoválom.” (*Ha majd megbontom*). Tomaji Attila felhoz a test keresett és megtalált legrejtettebb mélységeiből, majd átadja a saját víz felett suhanó fényalakokat, a pillanatban élő végtelenséget.

(*Tomaji Attila: Folyóhang. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2021*)

HÖRCHER ESZTER

Oláh Gergely Máté: Szindbád tér

Oláh Gergely Máté: Római part

Oláh Gergely Máté: Keszthely

Oláh Gergely Máté: Nullkilométer

Oláh Gergely Máté: Izabella utca

Oláh Gergely Máté: Keszthely